

Entrevista a Laura Valls i Oliver Hochadel

“La ciutat moderna s’autodefineix amb l’ajuda del món salvatge”

Per Lluís Pascual

Fotografia de Júlia Massó

A la sessió “MIRADES ZOOLOGIQUES. Visualització d’animals exòtics en contextos urbans” de la [XVII Trobada d’Història de la Ciència i la Tècnica](#) ens vam poder apropar als dibuixos que adornen els mobles d’una botica castellana del segle XVIII, les auques que contaven històries d’animals i les mostres de pells a les exposicions universals del segle XIX o les imatges d’animals exhibits als zos del segle XX. Comptat i debatut, diferents estudis de cas sobre les representacions animals en escenaris urbans que ens parlen de com, a la ciutat moderna, es construeix una imatge particular de la natura. Un cop acabada la sessió, vam tindre el gust de conversar amb els investigadors Oliver Hochadel –historiador de la ciència a l’IMF-CSIC, Barcelona i l’organitzador de la taula– i Laura Valls –investigadora postdoctoral al Centre Alexandre Koyré de París– de tot allò exposat i les reflexions que se’n deriven tot buscant d’aprofundir en allò que se’ns comunica més enllà de les imatges.

Quin és el propòsit d’estudiar les imatges d’animals?

Oliver Hochadel: La idea principal d’aquesta sessió va ser mirar representacions d’animals exòtics en llocs no massa habituals, per tenir una nova perspectiva de com es comunica a través d’aquest mitjans. Les auques, exposicions universals o fotografies de com es transforma el zoo de Madrid, per

exemple. Volíem allunyar-nos una mica del discurs que ja tenim per veure què sortia, quines tradicions iconogràfiques apareixien en aquests mitjans i si hi ha connexions.

Per què creieu que tenen tanta presència les imatges en aquests espais?

Laura Valls: En el cas de les exposicions universals, que són producte de la cultura visual del dinou, el que sorprèn respecte la imatge habitual de les màquines i la industrialització és que trobem molta presència animal. A través de les pells s'exemplifica el domini sobre la natura. Després s'afegeixen també animals dissecats mostrant la natura però és una evidència que allò que es vol mostrar és el poder sobre la natura per al benefici humà.

Imatge 1. Exposició Universal de París de 1867 on es veu l'entrada a la classe 42 dedicada a la caça, la pesca i les collites. Font: Cnum - Conservatoire numérique des Arts et Métiers.

Quin tipus d'imatges apareixen i quina finalitat perseguen?

O.H.: És una bona pregunta perquè no està clar quin va ser l'ús. També són exemples molt diferents, als segles XVIII i XIX sobretot la iconografia és limitada. Sempre apareixen elefants i tots s'assemblen una mica. En el cas de la botica on va treballar Manuel García-Espantaleón (i Nuria Benítez i Joaquín Sánchez de Lollano) han copiat les imatges del [compte de Buffon](#). A les auques trobem imatges reproduïdes des de segles antics i el rinoceront de Durero sempre surt. L'interessant és que hi ha usos diferents per a una mateixa imatge que aporta informació però a la vegada pot ser decoració. Les auques són coses divertides i altres vegades la seua finalitat és educativa. Per això ens interessen aquestes imatges perquè no està clar el seu ús. Canvia molt amb el públic que les mira.

L.V.: Diferents públics ho veuen de maneres diferents. Per exemple, a les exposicions es veu que potser la finalitat era mostrar el control sobre la natura. De sobte, però, apareixen altres veus discordants –les societats de protecció dels animals– que ho interpreten de manera diferent. Les pells són l'animal inanimat però aquestes societats els donen una mica d'agència històrica. No veuen la producció de benefici per als humans sinó que parlen amb la veu dels animals, tot i que aquests no poden parlar.

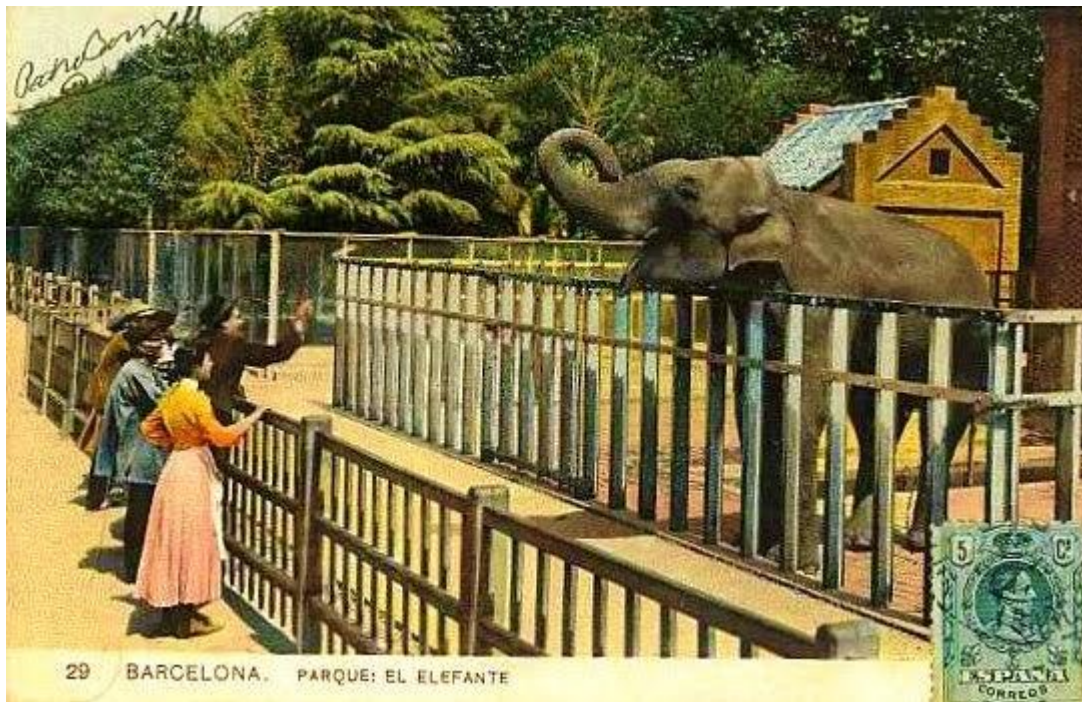

Imatge 2. Part 1. Fernández, María Victoria. (1997). La Botica del Hospital de San Juan Bautista de Astorga. Fernández, María Victoria. (1997). Part 2. El Rinoceront de Alberto Durero, 1515. National Gallery of Art, Washington D.C.

Quins mitjans s'utilitzen per a elaborar aquestes imatges i com evolucionen?

L.V.: Amb el tema de la fotografia, l'exposició universal de 1855 de París costa molt més de trobar fotografia i a partir de l'exposició de 1867, hi ha molta més producció fotogràfica. Això amplia les reproduccions dels animals, amb noves maneres d'aproximar-se més enllà del relat dels visitants. Del lleó que vaig estudiar, sabem com va estar exposat gràcies a les il·lustracions i la fotografia. Per a nosaltres, també ens dona molta informació com a font.

O.H.: El canvi és la multiplicació d'imatges i, sobretot, de mitjans. A l'inici són tots dibuixos i gravats. Però amb l'Avi –primer elefant del zoo de Barcelona i protagonista d'una auca – ja tenim dibuixos, caricatures, gravats i una xicoteta pel·lícula. Sabem que hi havia una demanda per aquestes imatges. És interessant perquè alguns mitjans no desapareixen. De Floquet de Neu, hi ha dibuixos encara també, és una màquina de producció d'imatges. No només fotografies sinó vídeos, caricatures, peluixos... es multiplica. Són molt típics del segle XX, els *souvenirs*.

Imatge 3. Targeta postal de l'Avi, primer elefant del zoo de Barcelona.

Quina relació hi ha amb el fet urbà?

O.H.: És interessant fixar-se que estem al temps del naixement de la ciutat moderna. Amb l'auge tecnològic, les exposicions universals, el liberalisme i la imatge de progrés. Neixen els zos, els museus d'història natural, els jardins botànics...

L.V.: És el progrés front a la natura salvatge, tot i que està transformada i domesticada. Però una mica sempre s'han establert aquests contrastos. De la mateixa manera que es portaven poblacions etnològiques fins i tot, poblats humans. Per això, a mi m'interessava sortir del museu i buscar les pells. D'alguna manera les pells s'han fet servir sempre. A les vestimentes, caçadors, etc. Però a les exposicions universals es mostren com a producte de la sofisticació i la resta d'usos, com a salvatgeria.

O.H.: Tots aquests mitjans funcionen a través del contrast entre natura i cultura. Així s'autodefineix la ciutat moderna i burgesa. Amb l'ajuda d'aquest món salvatge que dominem. L'Avi és un animal de l'Índia però com va viure tant de temps a Barcelona se'l considera com un barceloní més. És una mescla de dos mons i això és molt interessant. Permet entendre, a través dels animals, la construcció de la modernitat.

Hi ha relació entre l'arribada d'aquests animals, o les seues imatges, amb les estructures colonials?

O.H.: Hi ha una relació clara entre el colonialisme, interessos econòmics, negoci i ciència. Aquest context propicia l'estudi de la història natural, les expedicions científiques, l'exploració... Això ho hem de recordar i destacar. No es fa una ciència únicament neutra. Els científics aprofiten aquestes oportunitats i l'estat i l'economia s'aprofiten també d'aquests coneixement expert per portar tot tipus de recursos a Europa i a la ciutat.

L.V. : Per exemple, als museus d'història natural es pretén mostrar la natura que hi ha a tot el món. Però en realitat es tracta de mostrar la natura de l'imperi. També és així a les exposicions universals.

I, al segle XIX, el que passa és que es produeix un creuament amb la societat i l'economia industrial que obre el comerç a regions i magnifica l'impacte del que abans eren expedicions científiques. Moltes vegades el que busca és el control dels recursos d'aquells territoris.

Sabem com afecta als territoris d'on provenen els animals de les imatges?

L.V.: Si sortim del punt de vista eurocèntric, trobem com aquestes pràctiques transformen també les comunitats en origen: quines interpretacions tenien aquests animals en aquests territoris i quin és el coneixement que s'extreu dels altres.

O.H.: Clar, evidentment aquesta gent sabia com tractar a un elefant i aquest coneixement pràctic també s'exporta.

L.V.: O també com caçar-lo però no d'una manera massiva, depenent de les visions de cada comunitat indígena. Habitualment, trobarem una relació amb la natura diferent de la que s'ha tingut a Occident.

Després dels processos de descolonització, acaba aquesta circulació d'imatges animals provinents d'aquests territoris?

O.H.: En el cas d'Espanya, als anys 60, encara quedava la colònia de Guinea. Després s'acaba el colonialisme però naix el neocolonialisme. L'explotació dels recursos naturals segueix. Les imatges que tenim al cap, d'Àfrica, del món salvatge, la sabana... tenen el seu origen al colonialisme i encara avui segueixen formant part de l'imaginari col·lectiu. És molt difícil acabar amb el colonialisme. Per molta voluntat i molta consciència que s'hi posi, no és fàcil.

Els espais d'exhibició d'aquests objectes s'han actualitzat per reparar els efectes d'aquest llegat colonial?

L.V.: Recentment, als museus d'història natural hi ha una creixent voluntat per a mostrar la natura més preocupada per la conservació però encara no es reconeix el seu passat. S'han fet alguns canvis com els processos de restitucions d'objectes però aquests processos també són controvertits. Fa poc vaig anar a un seminari on es debatia que aquest procés ha començat a països europeus i fins a quin punt això reproduïx els patrons colonials. I, per exemple, algunes comunitats africanes no volen rebre objectes com animals dissecats. Expliquen que aquestes figures tractades amb productes tòxics no són el seu llegat. Si els hem robat els animals, ara és feina dels països occidentals repensar què s'ha fet.